

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Ситнік Світлани Володимирівни «Психологія міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Проблема психологічних основ міжособистісної взаємодії залишається незмінно актуальною протягом всього розвитку психологічної науки та практики. Особливо важливе значення в цій проблемі належить вивченню особистісної детермінації ефективної комунікації, оскільки суб'єкт-суб'єктна взаємодія значною мірою зумовлюється особистісними параметрами – здібностями, вміннями, потребами, мотивами тощо. Актуальність дослідження зростає також у зв'язку із високими вимогами сучасного суспільства до професійної підготовки фахівців соціономічного профілю, що потребує розвитку їх здатності і готовності до вирішення різного роду соціально-психологічних проблем. Власне, дисертаційне дослідження С.В. Ситнік і присвячене пошуку ефективних психологічних технологій визначення і розвитку особистісних ресурсів ефективної міжособистісної взаємодії.

Наукова новизна дисертації С.В. Ситнік полягає у розробці концептуальної моделі психологічних основ міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій, побудованої на інтегральних засадах; виявленні змістовно-процесуальних чинників та предикторів міжособистісної взаємодії; встановленні спільних ознак та відмінностей у проявах міжособистісної взаємодії представників різних соціономічних професій.

Прикладне значення та перспективність отриманих Світланою Володимирівною результатів дослідження полягає, насамперед, у розробці комплексу діагностичних методик, зорієнтованих на цілеспрямоване вивчення міжособистісної взаємодії, що дозволяє розкрити особливості

рівнів та стильових відмінностей міжособистісної взаємодії з урахуванням її структурної детермінації. Запропонований авторкою підхід до вивчення процесу конструювання спільного комунікативного простору та взаємного впливу його суб'єктів може стати основою для визначення нових діагностичних та корекційних засобів для оптимізації міжособистісної взаємодії у колективі на різних її етапах – первинного контакту, міжособистісного спілкування та міжособистісних взаємовідносин.

Поставлена мета – побудувати концептуальну модель міжособистісної взаємодії, що розкриває її холістичну природу, основні етапи розгортання, особистісні детермінанти та стильові прояви суб'єктів взаємодії – свідчить про глибину наукової позиції авторки дослідження і є свідченням її професійної зрілості, компетентності та досвіду практичної роботи.

Дисертаційне дослідження має логічну й послідовну структуру, а його зміст та текст свідчать про високий науково-теоретичний рівень авторки.

Так, в дисертації здійснено ґрунтовне узагальнення теоретичних підходів до проблеми міжособистісної взаємодії в соціономічних професіях; на методологічних засадах системного підходу визначено провідні ідеї про типи, стилі, стратегії міжособистісної взаємодії та її психологічні детермінанти, якими є потреби у спілкуванні, особливості емоційної зрілості, ініціативності у соціальних контактах тощо. Доповнення ідеями компонентно-структурного підходу сприяло комплексному та цілісному розкриттю змістовної сторони процесу міжособистісної взаємодії, зокрема, на мотиваційному, когнітивному, емоційному, вольовому рівнях і дозволило окреслити умови, механізми, засоби та результати взаємодії. Суттєвим доповненням розуміння стильових особливостей міжособистісної взаємодії є її взаємозв'язок з особистісними характеристиками суб'єктів взаємодії (соціальний інтелект, мотивація, емоційно-вольові якості та когнітивні можливості особистості) зі змістом певної професії.

Таким чином, міжособистісну взаємодію визначено як процес, що охоплює спільність комунікативного простору та взаємовплив суб'єктів сумісної діяльності у відповідних відносинах та спілкуванні. Процес розгортання міжособистісної взаємодії включає чотири аспекти: первинний контакт, міжособистісне спілкування, міжособистісні взаємовідносини та сумісну діяльність.

Труднощі дослідження процесуальних особливостей, структурно-особистісних ознак, психологічних детермінант міжособистісної взаємодії соціономічних професій на різних етапах її розгортання, безумовно, ускладнюють вибір методів вивчення цього феномена. Проте, ці завдання дослідження Світлана Володимирівна успішно виконала. Завдяки адекватному визначенню дослідницького інструментарію та розробці авторських надійних засобів діагностики (методик дослідження «Оцінка міжособистісної взаємодії», «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії», «Визначення стилю міжособистісної взаємодії», анкети «Оцінка успішності міжособистісної взаємодії», застосування «Експертної оцінки міжособистісної взаємодії») авторці вдалось комплексно визначити та розкрити психологічну сутність досліджуваного феномена, обґрунтувати концепцію, основні положення дослідження та здійснити їх емпіричну верифікацію.

Заслуговує позитивного відзначення обсяг вибірки досліджуваних – 1007 майбутніх фахівців різних соціономічних професій (психологів, педагогів, журналістів, соціальних педагогів, менеджерів).

Слід відзначити також позицію авторки стосовно виділення статистичних параметрів та критеріїв емпіричного дослідження – диференціація рівнів ефективності міжособистісної взаємодії та змісту професійної діяльності. Це, на нашу думку, дало змогу встановити низку вагомих результатів дослідження. Зокрема, визначено внутрішню детермінацію міжособистісної взаємодії, тобто чинники, що зумовлюють її

високу ефективність: упевненість у собі, розвинені емпатійні здібності, ідентифікація в емпатії, соціальний інтелект, потреба у спілкуванні, застосування стратегій компромісу та уникнення від конфлікту, альтероцентрична спрямованість особистості, яка призводить до діалогу та пристосування, високий прояв інтерперсональних потреб, інтернальність у різних сферах життя, дружелюбне та альтруїстичне ставлення до оточуючих. Виявлено чинники та специфіку ефективної комунікації, а також інваріантні характеристики базових стилів міжособистісної взаємодії.

Подальший аналіз емпіричного матеріалу дослідження дозволив встановити психологічні детермінанти (предиктори) ефективної міжособистісної взаємодії під час: а) первинного контакту – емоційна зрілість, упевненість у собі, проникаюча здатність у емпатії, мотивація афіліації; б) міжособистісного спілкування – потреба у спілкуванні, застосування стратегій компромісу або уникнення у конфлікті, відсутність тенденцій до пристосування; в) міжособистісних взаємовідносин – потреба у включенні до взаємовідносин, авторитарне, егоїстичне, альтруїстичне ставлення до оточуючих та інтернальність.

Результати дисертаційного дослідження впровадженні у 8 організаціях та мають достатньо широку *апробацію* на 25 масових наукових заходах різного рівня та *повністю викладені* у 44 наукових працях: 1 одноосібній монографії, 19 статтях у фахових виданнях, затверджених МОН України, 6 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних та 18 статтях у інших наукових виданнях та тезах виступів на конференціях і конгресах.

Дисертаційна робота й автореферат оформлені відповідно до діючих нормативних вимог. Зміст автореферату ідентично відображає основні наукові положення дисертації.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми,

застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження, репрезентативна вибірка, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про їх достовірність, а також наукову обґрунтованість сформульованих в дисертації наукових положень та підсумкових висновків.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні побажання та зауваження:

1. Безумовною перевагою дисертаційного дослідження є запропоновані Світланою Володимирівною структура та концептуальна модель міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій, які стали основою побудови емпіричного дослідження. Значною мірою ця структура та модель знайшли своє емпіричне підтвердження. Проте, психологічні умови, механізми, засоби та функції зворотного зв'язку, виділених компонентів, залишилися недостатньо конкретизованими і зосередженими лише на структурно-особистісних ознаках.

2. Важливим результатом роботи є надана авторкою психологічна характеристика міжособистісної взаємодії фахівців різних видів соціономічних професій. Було б також доречно, щоб ця характеристика була представлена не лише на рівні визначених відмінностей, а й з урахуванням конкретного профілю діяльності фахівців.

3. Подана інформація про ефективність міжособистісної взаємодії набула б більшої ґрунтовності, якщо б Світлана Володимирівна посилила інтерпретацію отриманих у дослідженні результатів, порівнюючи їх із результатами досліджень інших авторів, особливо з огляду на великий обсяг джерельної бази.

4. У дисертації отримано значний емпіричний матеріал стосовно закономірностей індивідуального варіювання способів міжособистісної взаємодії, представлений у шостому розділі. Проте, ці вагомні результати дослідження набули б більшого практичного значення, якщо б на основі

отриманих емпіричних даних були запропоновані конкретні рекомендації щодо їх практичного використання.

Звичайно, висловлені зауваження не знижують наукової цінності та доказовості викладених в дисертації наукових результатів, вони носять дискусійний характер і, отже, не можуть вплинути на обґрунтовану вище загальну позитивну оцінку роботи. Вони скоріше спричинені складністю, багатоаспектністю й масштабністю проведеного дослідження.

Дисертаційна робота Ситнік Світлани Володимирівни є завершеною науковою працею, в якій представлено нове розв'язання проблеми міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій та отримано вагомі для загальної психології та психологічної практики наукові результати, що мають широкий спектр їх застосування. Робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її автор заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент,
завідувач лабораторії психології особистості
імені П.Р. Чамати Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України,
доктор психологічних наук, професор

Л.З. Сердюк